

PODSTICANJE PREDUZETNIŠTVA MLADIH U SRBIJI: IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Aleksandar Vekić¹, Jelena Borocki², Angela Fajsi³

^{1,2,3}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹vekic@uns.ac.rs, ²borocki@uns.ac.rs, ³angela.fajsi@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Razvoj preduzetništva mladih predstavlja ključni faktor unapređenja konkurentnosti i održivog privrednog rasta u savremenim društvima. Proteklih godina, Republika Srbija je inicirala i zajedno sa obrazovnim institucijama i privatnim sektorom razvila su različite mehanizme podrške, među kojima se izdvajaju finansijski podsticaji, edukativni programi, startup grantovi i mentorski sistemi. Ipak, njihova efikasnost i dalje je ograničena usled institucionalne fragmentacije, nedostatka koordinacije i ograničenog pristupa finansijskim resursima.

Cilj rada je da pruži analitički pregled postojećih programa za podsticanje preduzetništva mladih u Srbiji, identifikuje ključne izazove u njihovoj primeni i ukaže na perspektive razvoja održivog ekosistema podrške. Analiza pokazuje da su najefikasniji programi oni koji kombinuju obrazovanje, mentorstvo i praktične instrumente finansiranja, dok je za dalji razvoj neophodno jačanje institucionalne saradnje, digitalizacija procesa i veća orijentacija na inovacije.

Ključne reči: preduzetništvo mladih, programi podrške, inovacije, Srbija

ENCOURAGING YOUTH ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract: The development of youth entrepreneurship represents a key factor in enhancing competitiveness and sustainable economic growth in modern societies. In recent years, the Republic of Serbia, in collaboration with educational institutions and the private sector, has initiated and developed various support mechanisms, including financial incentives, educational programs, startup grants, and mentoring systems. However, their effectiveness remains limited due to institutional fragmentation, lack of coordination, and restricted access to financial resources.

The aim of this paper is to provide an analytical overview of existing programs for promoting youth entrepreneurship in Serbia, to identify key challenges in their implementation, and to highlight perspectives for developing a sustainable support ecosystem. The analysis shows that the most effective programs are those combining education, mentoring, and practical financial instruments, while further progress requires stronger institutional cooperation, process digitalization, and greater focus on innovation.

Key Words: youth entrepreneurship, support programs, innovation, Serbia

1. UVOD

U poslednjih nekoliko godina, pitanje preduzetništva mladih zauzima sve značajnije mesto u javnim politikama, akademskim raspravama i razvojnim strategijama, kako u Evropi, tako i u Republici Srbiji. U uslovima ubrzanih tehnoloških promena i svih neizvesnosti koje se pojavljuju na tržištu rada, pokretanje sopstvenog poslovnog poduhvata sve posmatra kao realna profesionalna opcija za mlade, a ne samo kao alternativni oblik zapošljavanja. Na ovaj način oni dobijaju više slobode i nezavisnosti u svom radu, što je u skladu sa njihovim životnim i profesionalnim ciljevima. Ipak, prelazak puta do poslovne ideje do održivog preduzeća predstavlja složen i rizičan proces, posebno za pojedince na početku karijere [1].

Mladi koji se odlučuju na preduzetnički put suočavaju se sa specifičnim ograničenjima, među kojima se izdvajaju nedostatak praktičnog iskustva, manjak specifičnih znanja iz oblasti preduzetništva i inovacije, nedostatak adekvatne profesionalne podrške, ograničen pristup izvorima finansiranja i nedovoljno razvijene poslovne mreže [2]. U takvom okruženju, institucionalna podrška ima važnu ulogu u smanjenju neizvesnosti i podsticanju preduzetničke aktivnosti. Zbog toga su u Srbiji tokom prethodnog perioda uspostavljeni različiti mehanizmi podrške, koji obuhvataju finansijske podsticaje, edukativne programe, mentorsku podršku i inicijative usmerene ka razvoju inovativnih poslovnih ideja.

Iako je broj programa podrške u porastu, u praksi se postavlja pitanje njihove stvarne dostupnosti, međusobne usklađenosti i prilagođenosti potrebama mladih preduzetnika. Različiti nosioci programa, razučena institucionalna struktura i neujednačeni kriterijumi često otežavaju snalaženje potencijalnih korisnika u sistemu podrške [3]. Kao posledica, deo raspoloživih instrumenata ostaje nedovoljno iskorišćen, dok se efekti pojedinih mera ne ostvaruju u punom kapacitetu.

Polazeći od ovakvog konteksta, ovaj rad se bavi analizom mehanizama za podsticanje preduzetništva mladih u Republici Srbiji, sa posebnim fokusom na izazove u njihovoj primeni i mogućnosti za unapređenje postojećeg sistema podrške. Cilj rada nije samo da pruži pregled dostupnih programa, već i da ukaže na potrebu za koherentnijim i dugoročnijim pristupom razvoju preduzetničkog okruženja, koji bi mladima omogućio da svoje ideje pretvore u održive i konkurentne poslovne poduhvate.

2. TEORIJSKI OKVIR: PREDUZETNIČKI EKOSISTEM I SPECIFIČNOSTI MLADIH PREDUZETNIKA

Savremeno razumevanje preduzetništva mladih prevazilazi posmatranje pojedinca kao izolovanog učesnika u preduzetničkom ekosistemu i fokusira se na ceo koncept preduzetničkog ekosistema. Prema široko prihvaćenim modelima (poput Isenbergovog), uspeh preduzetničkog poduhvata ne zavisi isključivo od inovativnosti ideje, već od interakcije šest ključnih domena: državne politike, finansija, kulture, podrške, ljudskog kapitala i tržišta [4]. Ovi ekosistemi uključuju i nove preduzetničke poduhvate sa brzim potencijalom rasta (startape), koji predstavljaju važne izvore inovacija, rasta produktivnosti i zaposlenosti [5]. Za mlade preduzetnike, ovaj ekosistem je od presudnog značaja jer oni, po prirodi stvari, ulaze na tržište sa izraženim deficitom resursa što može ograničiti njihov potencijal za preduzetnički uspeh. Teorijska literatura izdvaja tri specifičnosti koje mlade razlikuju od ostalih preduzetničkih grupa [6]:

Tranzicioni karakter - preduzetništvo se kod mladih posmatra kao most između procesa obrazovanja i tržišta rada, gde se "učenje kroz rad" javlja kao primarni mehanizam akumulacije znanja.

Digitalni nativizam - mladi poseduju visok nivo digitalnih kompetencija, što im omogućava lakši pristup globalnim tržištima i primenu agilnih i inovativnih poslovnih modela, ali često uz nedostatak menadžerskog iskustva.

Socijalni kapital - dok iskusniji preduzetnici raspolažu razvijenim poslovnim mrežama, mladi se oslanjaju na tzv. "slabe veze" (digitalne zajednice), što zahteva specifične oblike institucionalnog mentorstva kako bi te veze postale operativne u poslovnom smislu.

Veoma je važno da svi ostali učesnici u ekosistemu pomognu mladima da razumeju način funkcionisanja i poslovanja i tako lakše savladaju potencijalne barijere kako bi opstali na sve zahtevnijem i dinamičnijem tržištu. Svojim proaktivnim pristupom u pogledu korišćenja mogućnosti i prilika, preduzetnici i svi drugi učesnici u ekosistemu daju svoj doprinos njegovom opstanku, funkcionisanju i dinamičnom razvoju [7].

Konačno, važno je napraviti distinkciju između preduzetništva nastalog iz nužde (*engl. necessity-based*) koje je često rezultat visoke stope nezaposlenosti, i preduzetništva nastalog na osnovu uočene prilike (*engl. opportunity-based*) [8].

Efikasnost programa podrške koji se sprovode u preduzetničkom ekosistemu u velikoj meri zavisi od uspešnosti procesa motivacije mladih ka prepoznavanju tržišnih prilika, jer takvi poduhvati pokazuju znatno veću stopu održivosti i potencijal za generisanje novih radnih mesta.

3. ANALIZA TRENUTNOG STANJA I PROGRAMA PODRŠKE

Preduzetništvo mladih obuhvata aktivnosti pokretanja, razvoja i održavanja poslovnih poduhvata kod osoba uzrasta do 35 godina, što je u skladu sa kriterijumima definisanim u nacionalnim strateškim okvirima za podsticanje ekonomske aktivnosti mladih [9]. Institucionalni okvir za podršku preduzetništvu mladih u Republici Srbiji značajno je evoluirao u poslednjoj deceniji, prateći trendove usklađivanja sa standardima Evropske unije i potrebama savremene digitalne ekonomije. Državna intervencija se više ne svodi samo na subvencionisanje, već teži stvaranju integrisanog sistema koji bi mladim potencijalnim preduzetnicima olakšao kritičnu fazu ulaska na tržište. Trenutni prikaz podrške karakteriše trihotomija instrumenata: direktni finansijski podsticaji, infrastrukturno-tehnička podrška i programi jačanja kompetencija (edukacija).

Glavni nosioci ovih aktivnosti u Republici Srbiji su Ministarstvo privrede, Razvojna agencija Srbije (RAS), Fond za razvoj i Fond za inovacionu delatnost, dok na lokalnom nivou značajnu ulogu igraju naučno-tehnoški parkovi, poslovni i inovacioni inkubatori, kao i regionalne razvojne agencije. Ključni cilj ovih programa je smanjenje visokog stepena rizika koji prati startup projekte mladih, kao i prevazilaženje fenomena „doline smrti“ (*engl. valley of death*) - perioda od nastanka ideje do prvih prihoda, u kojem najveći broj poduhvata propada zbog nedostatka kapitala i znanja.

Ova analiza programa podrške odvija se u kontekstu u kojem mladi u Srbiji čine značajan deo nezaposlene populacije, ali istovremeno pokazuju rastući trend ka samozapošljavanju kao primarnoj karijernoj putanji. Prema podacima zvaničnih istraživanja, nivo preduzetničkih intencija kod mladih u Srbiji je iznad proseka regiona, ali je stopa konverzije tih intencija u realne biznise i dalje prilično niska [10]. Ovaj raskorak ukazuje na to da barijere nisu samo u nedostatku ideja, već u efikasnosti kanala kroz koje se podrška distribuira.

Takođe, trenutni pristup je snažno determinisan Strategijom pametne specijalizacije (4S) [11], koja podstiče poduhvate u oblastima informaciono-komunikacionih tehnologija, poljoprivrede budućnosti i kreativnih industrija. što ukazuje na to da je težnja da se resursi usmere ka sektorima sa najvećom dodatnom vrednošću.

Iako je institucionalni okvir u Republici Srbiji značajno unapređen kroz savremena zakonska rešenja i kvantitativni porast programa podrške, njihova efektivnost u praksi i dalje se suočava sa višeslojnim barijerama. U zemljama u razvoju, procesi jačanja preduzetničkog ekosistema često su usporeni faktorima koji prevazilaze čisto ekonomske okvire. U tom smislu je potrebno razmotriti i kulturološki kontekst, koji strah od neuspeha često postavlja kao jedno od vodećih ograničenja za započinjanje biznisa [12].

U cilju sistematičnog prevazilaženja identifikovanih barijera, u Republici Srbiji je uspostavljen višedimenzionalni sistem podrške koji teži da kroz različite modalitete kompenzuje izraženi deficit resursa kod mladih preduzetnika. Posebno je važno napomenuti da se relativno često pojavljuju novi programi, koje realizuju različite institucije u preduzetničkom ekosistemu, te je potrebno njihovo stalno praćenje. Kako bi se osigurala bolja preglednost i dublje razumevanje strukture dostupne pomoći, u nastavku je prikazana Tabela 1 koja uključuje sistematizovan prikaz ključnih instrumenata podrške.

Tabela 1 - Pregled najvažnijih dostupnih programa za podsticaj razvoja preduzetništva mladih u Republici Srbiji

Naziv programa	Izvor finansiranja	Vrsta podrške	Kratak opis	Link
Program podsticanja razvoja preduzetništva kroz finansijsku podršku za početnike u poslovanju i mlade	Ministarstvo privrede	Finansijska podrška - bespovratna sredstva	Dodela bespovratnih finansijskih sredstava namenjenih početnicima u poslovanju i mladima, sa ciljem podsticanja razvoja preduzetništva, unapređenja poslovnih ideja i osnaživanja održivog pokretanja i razvoja preduzetničkih aktivnosti.	https://privreda.gov.rs/usluge/javni-pozivi/javni-poziv-za-dodelu-bespovratnih-sredstava-po-programu-podsticanja-razvoja-preduzetnistva-kroz-0
Subvencija za samozapošljavanje	Nacionalna služba za zapošljavanje	Subvencija za samozapošljavanje	Bespovratna finansijska pomoć nezaposlenima za pokretanje sopstvenog biznisa namenjena pokrivanju početnih troškova poslovanja, uz obavezu obavljanja delatnosti najmanje 12 meseci.	https://www.nsz.gov.rs/like/trazite-posao/dok-trazite-posao/programi/subvencija-za-samozapojljavaanje-e.cid255
Finansijska podrška porodičnim preduzećima i preduzetnicima	Ministarstvo privrede u saradnji sa Fondom za razvoj Republike Srbije	Bespovratna finansijska podrška	Program obezbeđuje bespovratna sredstva porodičnim mikro i malim preduzećima i preduzetnicima za ulaganja u opremu, mašine i unapređenje poslovanja.	https://fondzarazvoj.co.rs/npozpam-финансијске-нодршке-нородич/
Podrška početnicima za započinjanje posla start-up	Razvojna agencija Srbije	Kombinovana podrška koja uključuje obuke, novčana sredstva i mentorsko praćenje	Besplatne obuke o pokretanju i vođenju biznisa, bespovratna sredstva za finansiranje poslovnih ideja i mentorsko praćenje u ranoj fazi razvoja poslovanja.	http://ras.gov.rs/zatvoren-i-programi-konkursi/javni-poziv-za-dodelu-paketa-podrske-u-okviru-projekta-podrske-pocetnicima-za-zapocinjanje-posla-start-up-2
Program razvoja poslovanja privrednih društava i preduzetnika kroz finansijsku podršku za startape i mlade	Ministarstvo privrede	Kombinacija bespovratnih sredstava i povoljnih kredita	Obezbeđivanje bespovratnih sredstava i kredita pod povoljnim uslovima za nabavku opreme, ulaganja i unapređenje poslovanja.	https://privreda.gov.rs/akuelno/vesti-i-saopstenja/raspisan-program-finansijske-podrske-za-pocetnike-i-mlade-preduzetnike-u-2025-godini
Podsticaj razvoja preduzetništva kroz finansijsku podršku za žensko preduzetništvo	Ministarstvo privrede	Finansijska podrška - bespovratna sredstva	Finansijska podrška ženama koje pokreću ili razvijaju biznis kroz dodelu bespovratnih sredstava za ulaganja u opremu, prostor i ostale poslovne potrebe	https://privreda.gov.rs/usluge/javni-pozivi/program-podsticanja-razvoja-preduzetnistva-kroz-finansijsku-podrsku-za-zensko-preduzetnistvo-u-2025
Program ranog razvoja	Fond za inovacionu delatnost	Finansijska podrška - bespovratna sredstva	Program pruža finansijsku podršku inovativnim timovima i startapima u ranoj fazi razvoja za razvoj novih proizvoda, usluga ili tehnologija sa tržišnim potencijalom.	https://www.inovacionifond.rs/lat/program/mini-grants/faq
Katapult start-up akcelerator	Fond za inovacionu delatnost	Mentorstvo i obuke	Intenzivan tromesečni program sa mentorima i ekspertima za razvoj proizvoda i poslovnog modela.	https://katapult-akcelerator.rs/npozpam/
Erasmus za mlade preduzetnike	Evropska komisija	Razmena, mentorska podrška, finansijska podrška	Program nudi međunarodnu razmenu iskustava, mentorsku podršku i finansijsku pomoć za boravak, kako bi novi preduzetnici stekli važne praktične veštine i razvili svoj biznis.	https://eumogucnosti.rs/easmus-za-mlade-preduzetnike/

4. ZAKLJUČAK

Sprovedena analiza u ovom radu ukazuje na to da je Republika Srbija uspešno uspostavila osnovnu infrastrukturu za razvoj preduzetništva mladih, ali da prelazak sa kvantiteta programa na njihovu suštinsku efektivnost, usled identifikovane fragmentacije i nedostatka koordinacije, predstavlja naredni razvojni izazov. Iako se institucionalni okvir kontinuirano usklađuje sa standardima Evropske unije, ključni problem ostaje niska stopa pretvaranja preduzetničkih namera i poslovnih ideja u realne poslovne poduhvate, što zahteva uspostavljanje koherentnijeg sistema koordinacije između Ministarstva, naučno-tehnoloških parkova, obrazovnih institucija, ali i svih drugih učesnika u preduzetničkom ekosistemu.

Najveći potencijal za uspeh imaju programi koji integrišu edukaciju, dugoročno mentorstvo i pristup specifičnim poslovnim mrežama, dok podrška istovremeno mora biti usmerena na promenu kulturološke percepcije neuspeha i podsticanje mladih da preduzetništvo posmatraju kao priliku za inovaciju, a ne kao nametnutu alternativu zapošljavanju.

U pogledu otklanjanja postojećih ograničenja, buduće aktivnosti moraju biti fokusirane na digitalizaciju administrativnih procesa i kreiranje jedinstvenih informacionih tačaka koje bi eliminisale informacionu asimetriju. Dalje unapređenje ekosistema podrazumeva uvođenje fleksibilnijih finansijskih instrumenata prilagođenih visokom riziku startup faza, čime bi se efikasno premostio fenomen neuspeha u tim ranim fazama.

Budući razvoj preduzetničkog ekosistema treba da prati smernice *Strategije pametne specijalizacije (4S)*, gde pored podsticanja poduhvata u oblastima IKT-a, kreativnih industrija i održive poljoprivrede, treba efikasno uticati i na pokretanje biznisa u svim onim delatnostima gde mladi preduzetnici mogu ostvariti najveću konkurentsku prednost. U tom procesu, uloga visokog obrazovanja je fundamentalna, jer fakulteti moraju delovati kao aktivni inkubatori preduzetničkog duha koji kroz implementaciju naučno-istraživačkih rezultata u privredu direktno doprinose održivom rastu i razvoju.

Može se zaključiti da će dalji razvoj i održivost preduzetničkog ekosistema u velikoj meri zavisi od sposobnosti institucija da kreiraju stabilan i predvidiv ambijent koji prepoznaje specifične potrebe mladih preduzetnika i kontinuirano podstiče njihovu proaktivnost u dinamičnom poslovnom okruženju.

ZAHVALNICA

Rezultati prikazani u ovom radu su deo istraživanja u okviru projekta „Unapređenje kvaliteta nastave na studijskim programima Departmana kroz implementaciju rezultata naučno-istraživačkog rada u oblasti Industrijskog inženjerstva i menadžmenta“ na Departmanu za industrijsko inženjerstvo i menadžment, Fakulteta tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu, Republika Srbija.

5. LITERATURA

- [1] Đorđević, D., Čočkalo, D., *Preduzetništvo i mladi u Srbiji: perspektiva stanja i predlog smernica za unapređenje. Mladi i preduzetništvo: rezultati istraživanja u regionu srednjeg Banata monografija*, 19, 2017.
- [2] Boldureanu, G., Stoian, C. I., Bercu, A. M., Sandu, C. B., Boldureanu, D., *Entrepreneurship development in European Union-challenges and opportunities for young people*, European Journal of Sustainable Development, 13(2), 79-79, 2024.
- [3] Kuzman, B., *Youth entrepreneurship-possibilities of European Union supportive programmes*. International Journal of Economic Practice and Policy, 20(1), 1-12, 2023.
- [4] Isenberg, D., *The entrepreneurship ecosystem strategy as a new paradigm for economic policy: Principles for cultivating entrepreneurship*, Presentation at the Institute of International and European Affairs, No. 1(781), pp. 1-13, 2011.
- [5] Stam, E., Van de Ven, A., *Entrepreneurial ecosystem elements*, Small Business Econom., Vol. 56, No. 2, pp. 809-832, 2021.
- [6] OECD, *The Missing Entrepreneurs 2023: Policies for Inclusive Entrepreneurship*. OECD Publ, Paris, Dostupno na: https://www.oecd.org/en/publications/the-missing-entrepreneurs-2023_230efc78-en/full-report.html, 2023.
- [7] Cantner, U., Cunningham, J. A., Lehmann, E. E., Menter, M., *Entrepreneurial ecosystems: a dynamic lifecycle model*, Small Business Economics, Vol. 57, No.1, pp. 407-423, 2021.
- [8] Huang, Y., Li, P., Chen, L., Wang, J., *Opportunity or necessity entrepreneurship? A study based on the national system of entrepreneurship*. Journal of Innovation & Knowledge, 8(4), 100448, 2023.
- [9] Ministarstvo privrede Republike Srbije, *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2021. do 2027. godine*. Beograd, Dostupno na: <https://privreda.gov.rs/dokumenta/propisi/strategije/strategija-za-razvoj-malih-i-srednjih-preduzeca-za-period-od-2023-do-2027-godine>, 2021.
- [10] Krovna organizacija mladih Srbije – KOMS, *Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji*, Beograd, Dostupno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://koms.rs/wp-content/uploads/2024/08/Alternativni_izvestaj_2024.pdf, 2024.
- [11] Vlada Republike Srbije, *Strategija pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020. do 2027. godine*. "Službeni glasnik RS", br. 21/20, 2020.
- [12] Al Halbusi, H., AbdelFattah, F., Ferasso, M., Alshallaqi, M., Hassani, A., *Fear of failure for entrepreneurs in emerging economies: stress, risk, finances, hard work, and social support*, Journal of Small Business and Enterprise Development, 31(1), 95-125, 2024.